

5. Knyazeva H. The riddle of a human being: A human singularity of co-evolutionary processes / Helen Knyazeva // *Cosmos and History: The Journal of Natural and Social Philosophy*. – 2008. – 4 (1-2). – P. 244+. Accessed from: www.questia.com/read/1G1-192259933/the-riddle-of-a-human-being-a-human-singularity-of

Список источников иллюстративного материала

6. Fitzgerald F.S. *The Great Gatsby* / Francis S. Fitzgerald. – L.: Penguin Books, 1994. – 188 p.
7. Lawrence D.H. *Lady Chatterley's Lover* / David H. Lawrence. – L.: Penguin Books, 1997. – 314 p.
8. Woolf V. *Mrs. Dalloway* / Virginia Woolf. – L.: Penguin Books, 1996. – 213 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олена Фоменко – доктор філологічних наук, професор кафедри теорії та практики перекладу Класичного приватного університету, м. Запоріжжя.

Наукові інтереси: синергетика художнього дискурсу, лінгвістична типологія художнього тексту, моделювання художнього тексту, джойсознавство.

УДК 811. 111. 81'42

**АВТОРСЬКИЙ ВІДСТУП У СУЧАСНИХ
ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ**

Ірина АРХІПОВА (Горлівка, Україна)

Стаття присвячена лінгвостилістичним особливостям авторського відступу. Мета статті полягає у визначенні статусу авторських відступів як композиційних одиниць англійських художніх прозових текстів. Об'єктом виступають авторські відступи в англійських художніх прозових текстах XIX-XX ст.

Ключові слова: авторський відступ, коментар, текст, композиційно-мовленнєві форми, автор, образ автора.

The article focuses on structural and syntactic properties of author's digression. The aim of this article is to determine the role of author's digressions as the compositional elements of English literary prose. The research has been made on the basis of English literary prose of the XIX-XX centuries.

Key words: author's digression, comment, literary text, compositional and speech forms, author, author's image.

У забезпеченні зв'язності художнього тексту суттєва роль належить різним типам текстових внесень, які фокусують увагу читача на необхідній інформації і сприяють експресивності, емоційності і естетичному ефекту. До таких композиційних елементів тексту відносять позасюжетні одиниці композиційної структури тексту: заголовки, епізоди, ремарки, примітки, вставні конструкції і власне авторські відступи.

Актуальність роботи визначається її відповідністю загальному спрямуванню сучасних лінгвістичних студій із теорії композиції художнього тексту на встановлення лінгвопрагматичних властивостей композиційно-сюжетних, композиційно-структурних і композиційно-сміслових одиниць тексту.

Мета статті полягає у визначенні статусу авторських відступів як композиційних одиниць англійських художніх прозових текстів.

Об'єктом виступають авторські відступи в англійських художніх прозових текстах.

Аналіз лінгвістичних робіт, присвячених дослідженню авторського відступу, говорить про те, що авторський відступ як включений у твір текст недостатньо вивчений у лінгвістиці, і використовувани в роботах терміни, такі як: "розгорнуте міркування" [10: 135], "авторське введення конструкцій прямої мови" [268], чи термін в граматиці – "слова автора" як протиставлення "прямої мови", так само як і терміни "ліричний відступ" або "авторський коментар" – у літературознавстві, термін "ремарка" – для позначення такого явища у драматургії, не розкривають повною мірою особливостей включеного у твір тексту. Використання різних термінів ("авторський відступ", "авторський коментар", "відступ" і "ліричний відступ") для опису одного явища, а саме включеного у твір тексту, не передбачає відмінностей між цими поняттями. "Термін "ліричний відступ" названий так не стільки у зв'язку з особливостями свого змісту, скільки у зв'язку з відвертістю самовираження автора, що розкривається в міркуванні" [10:135]. Пропонується використання терміну "авторський відступ", який на наш погляд, найточніше відбиває суть досліджуваного явища.

У забезпеченні зв'язності художнього тексту істотна роль належить різним типам текстових внесень, які фокусують увагу читача на необхідній інформації і сприяють експресивності, емоційності і естетичному ефекту. До таких композиційних елементів тексту відносять позасюжетні одиниці композиційної структури тексту: заголовки, епізоди, ремарки, примітки, вставні конструкції і власне авторські відступи.

З позиції семіотичної теорії позасюжетні одиниці тексту розглядаються як метатекстові елементи, які виступають способом зв'язності тексту (Ю. Д. Апресян [2]), перемикають увагу

адресата на більш значущі фабульні моменти (В. А. Лукін [14]), допомагають орієнтуватися в художньому просторі тексту (Ю. М. Лотман [13]).

У рамках структурно-семантичного підходу предметом вивчення виступають парантези як граматичні явища, обмежені рамками речення, при цьому у центрі уваги були характер синтаксичного зв'язку між матрицею і парантезою (Н. А. Кобріна [8]) і принципи розмежування різних функційних типів парантез, серед яких виділялися вставлені і вставні (А. В. Лашкевич [11]), їхні стилістичні функції в тексті (О. В. Александрова [1] Н. Н. Костюк [9]). З розвитком лінгвістики тексту виробилася тенденція до вивчення текстових включень як з позиції текстоцентричного підходу, що дозволило виділити власне текстові включення (Р. С. Самольотова [18]) і розглядати їхнє функціонування в художньому тексті з позиції лінгвокогнітивного підходу (О.А. Бунь, О.П. Воробйова [6]). У лінгвопоетиці (І.В. Арнольд [3], В.В. Виноградов [5]) такі одиниці і їхні різновиди розглядалися з позиції наратології (В. А. Кухаренко [10]) – як типи викладу: авторська мова, діалогічна мова, внутрішня, невласне-пряма, як форми – примітка, ремарка, авторський відступ). Таким чином, включені одиниці вивчалися і як композиційні одиниці, і як авторська мова. Як авторська мова – один з яскравих способів виділення образу автора.

Значущість ліричного відступу в художніх текстах підкреслював О.О. Потебня, визначаючи його як особливого виду "суб'єктивність" [17]. Художнє значення суб'єктивного початку у прозі було уперше розкрито М.М. Бахтіним: "Предмет для прозаїка – зосередження суперечливих голосів, серед яких повинен звучати і його голос; ці голоси створюють необхідний фон для його голосу." [4: 67]. Ця думка М.М. Бахтіна отримала загальне визнання і значний розвиток у науці. Наприклад, Т. Сильман називає авторські відступи "ліричними вставками" і розглядає авторський відступ як "персонажне включення", у якому автор виступає як рівноправний персонаж зі своїм голосом [19: 190 – 205]. І. Гордон відносить авторські відступи до коментарів, аналізуючи позицію автора як коментатора того, що ним зображується [22: 165]. І.В. Арнольд виділяє внутрішньотекстовий коментар, який оформляється у вигляді слова, виразу або речення усередині самого тексту, поміщається в дужки і призначається для пояснення незрозумілих місць, що з'являються у міру розвитку оповідання; авторський внутрішньотекстовий коментар, який зливається з оповіданням, набуваючи форми авторських відступів, або вкладається автором у мову героїв; і позатекстовий коментар, до якого відносять посторінкові або затекстові примітки, маргіналії і навіть епіграфи, передмови і окремі розділи [3]. Т. Ф. Плеханова [16: 6 – 14] вважає, що авторські відступи – елемент композиції тексту, тобто авторське коментування зображених у творі картин і образів. Автор може переривати розгортання сюжету в тексті і вступати в безпосередню розмову з адресатом (рідше з персонажем), оцінювати зображене, висловлювати свої думки і почуття. Т.Ф. Плеханова у своїй роботі проводить аналогію між авторськими відступами і парантезою. Авторіві представляється можливим розглядати парантезу "і на більшому, ніж речення, тлі. При розширеному трактуванні парантези до неї можна віднести й авторський відступ" [16: 7 – 8]. Ми дотримуємося тієї точки зору, що парантеза – явище, що привноситься до складу речення, може бути вилучене з речення без шкоди для його структури. Різноманітні функції парантези зведені до утворення фігур мови, в основному, різних видів повтору: анафори, епіфори, градації, антиклімаксу [20: 252]. Авторськими відступами К.Р. Новожилова [15: 66 – 68] називає одну з форм порушення передбачуваності, оскільки вони є випаданнями зі світу художніх закономірностей у світ закономірностей реальності, що призводить до порушення умовності художнього твору. Ввідна єдність (структурно-текстове найменування авторських відступів) відбиває не знання автора про предмет розповіді, а його знання про світ взагалі. У такому зв'язку художнього і реального світу, який експліцитно представлений авторськими відступами, здійснюється основний напрям думки художника – від конкретного до загального. Автори творів можуть апелювати до уявного слухача і співрозмовника (читача). Це звернення відображаються в численних відступах від оповіді. Такі відступи від оповідання потрібні авторіві, щоб виразити своє ставлення до описуваної ситуації спілкування, до комунікативних намірів його учасників і планованих ними перлокутивних ефектів, а також до самих учасників спілкування і їхніх дій. Незважаючи на те що авторські відступи допомагають глибокому розкриттю ідеї і усього змісту твору, чинять вплив на читача, з їх допомогою вводиться образ автора-оповідача, який височіє над зображуваним, Г. Флобер вважає, що автор повинен "творити і мовчати", тобто мінімально висловлювати свою думку, щоб не руйнувати ілюзію фіктивного світу. Цю точку зору розділяє і О.М. Левидов, який вважає, що авторське втручання утрудняє об'єктивування дійсності, негативно позначається на сприйнятті читачем персонажа [12: 145]. Ю.М. Лотман приходять до висновку про існування двох типів мовлення, названих ним "чуже слово" і "авторське слово" (власне оповідання автора). Він виділяє шість функційних типів "чужого мовлення" (монолог від імені персонажа, цитата, іншомовний текст та ін.) і три функційні типи власне авторського мовлення: 1. "Звичайна" романа оповідь в гранично нейтральних формах, що не створює відчутного образу носія мови. 2. Мовлення,

звернене до співрозмовника – заміна монологічної оповіді "однією партією" діалогічного мовлення. 3. Авторська оповіді про авторську оповідь [13, с. 55 – 56]. Другий і третій типи власне авторського мовлення найчастіше і співвідносяться з авторськими відступами.

В.А. Кухаренко називає авторський відступ розгорнутим міркуванням, яке містить в собі авторські ідеї, що виражають світосприйняття автора, на її думку, це пояснювальна форма мови, де саме автор і входить в безпосередній контакт з читачем. Міркування в художньому тексті – це рупор авторських ідей, не втілених в образну форму [10].

Сучасним літературознавством прийняте таке визначення авторського відступу: "Ліричний відступ – форма авторської мови, слово автора-оповідача, що відволікається від сюжетного опису подій для їх коментування, оцінки, з інших причин, прямо не пов'язаних з дією твору... авторські відступи безпосередньо вводять у світ авторського ідеалу і допомагають будувати образ автора як живого співрозмовника, читача" [7].

Композиційно-ліричні відступи мають подвійне значення: з одного боку, вони відіграють роль гальмування фабульного розвитку роману або поеми, а з іншої – дозволяють письменникові у відкритій формі висловлювати власні судження з різноманітних питань, що мають пряме або непряме відношення до центральної теми [7].

Це визначення свідчить про те, що авторський відступ отримує концептуальний сенс тільки в співвідношенні з категорією образу автора. Трактування поняття "Образ автора" досить різноманітне – "то, як дійова особа оповідача, то як творча індивідуальність письменника" [21: 97 – 108]. Ймовірно, така термінологічна різниця виникає тому, що автор дійсно з'являється у творі в декількох своїх іпостасях. У зв'язку з цим, В. В. Виноградовим була поставлена проблема типології образу автора в художній літературі. Ця проблема вирішується В.В. Виноградовим за допомогою понять об'єктивності і суб'єктивності. У текстах з "об'єктивною" структурою оповіді автор, на думку В. В. Виноградова, прихований в глибинах композиції, стилю та інших великих елементах поезики і, відповідно, вербально невловимий. У центрі опиняється не автор, не оповідач, а сама відтворена дійсність. У текстах з "суб'єктивною" розповідною структурою автор проявляє себе експліцитний, через ті або інші мовні форми [5].

Для лінгвістичного дослідження включеного тексту найхарактерніше передусім звернення до текстів із "суб'єктивною" структурою оповідання, де автор присутній як мовна особа, тобто виражає, проявляє себе, насамперед за допомогою сигналів власне мовної природи.

Антропоцентризм сучасної лінгвістики дозволяє нам поглянути на авторський відступ зі своїх позицій, інакше інтерпретувати проблему образу автора, яка раніше вивчалася переважно літературознавством.

Образ автора, на думку В.В. Виноградова, однією стороною звернений до світу ідей, поглядів, світогляду письменника, а іншою стороною – до мовної структури [5]. Виноградов завжди підкреслював, що образ автора структурний, як всяка словесна форма. Аналіз цієї структури здатний розкрити світогляд. Отже, лінгвістичний і літературознавчий підходи до художнього твору виявляються принципово сумісними.

Перспективним є дослідження когнітивного аспекту авторських відступів у різножанрових художніх текстах англійської й американської прози.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Александрова О. В. Проблемы экспрессивного синтаксиса. На материале английского языка : Учеб. пособие / О. В. Александрова. – М. : Высшая школа, 1984. – 211 с.
2. Апресян Ю. Д. Избранные труды. Т.2. Интегральное описание языка и системная лексикография / Ю. Д. Апресян. – М. : Школа "Языки русской культуры", 1995(6). – 767 с.
3. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка : / И.В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 300 с.
4. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин // Изд. 2-е. – М. : Искусство, 1986. – 445 с.
5. Виноградов В. В. О теории художественной речи / В.В. Виноградов. – М. : Наука, 1971. – 396 с.
6. Воробьева О. П., Бунь О. А. Лингвистическая интерпретация текстовых внесений: операторный, когнитивный, культурологический ракурсы / О. П. Воробьева, О. А. Бунь // Язык и культура. Киев : Collegium, 1997. – С. 44– 48.
7. Квятковский А. П. Поэтический словарь / А. П. Квятковский. – М. : Советская энциклопедия, 1966. – 376 с.
8. Кобрин Н. А., Корнеева Е. А. Очерки по синтаксису современного английского языка / Н. А. Кобрин, Е. А. Корнеева. – М. : Высшая школа, 1965. – 210 с.
9. Костюк Н. Н. Синтактико-стилистические функции парентетических внесений в художественной литературе (на материале английской художественной литературы XX в.): автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Н.Н. Костюк. – М., 1985. – 22 с.
10. Кухаренко В. А. Интерпретация текста / В. А. Кухаренко. – М.: Просвещение, 1988. – С. 100 – 192.
11. Лашкевич А. В. Герменевтика и рецептивная эстетика в современном англоамериканском литературоведении. Проблемы истории, теории и методологии: дис. ... д-ра филол. наук : спец.10.01.08 "Теория литературы" / А. В. Лашкевич. – М., 1994. – 197 с.
12. Левидов А. М. Автор – образ – читатель / А. М. Левидов. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1983. – 352 с.
13. Лотман Ю. М. Структура художественного текста / Ю.М. Лотман. – М.: Искусство, 1970. – 384 с.

14. Лукин В. А. Слово "истина" и идея тождества / В.А. Лукин // Известия АН СССР. Сер. лит. и яз. 1993. – Т. 52. – №1. – С. 35–48.
15. Новожилова К. Р. Вводные текстовые единства, или авторские отступления, и их функционирование в художественном тексте К.Р. Новожилова // Смысловые и прагматические характеристики текста и его единиц : межвуз. сб. науч. тр. – Иваново: ИГУ, 1989. – С. 65–71.
16. Плеханова Т. Ф. Лингвостилистическая характеристика авторских отступлений в английской художественной прозе : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Т. Ф. Плеханова. – М., 1973. – 21 с.
17. Потебня А. А. Теоретическая поэтика / А. А. Потебня. – М. : Высшая школа, 1990. – 313 с.
18. Самолетова Р. С. Структурно-семантические свойства и функционально-стилистический статус парентезы в современном немецком языке : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Р. С. Самолетова. – Минск, 1980. – 22 с.
19. Сильман Т. И. Лирические вставки в прозаическом тексте / Т. И. Сильман // Заметки о лирике. – Л. : Советский писатель, 1977. – С. 190–205.
20. Скребнев Ю. М. Стилистические функции вводных элементов в английском языке : дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 "Германские языки" / Ю. М. Скребнев. – Благовещенск, 1955. – 267 с.
21. Храпченко М. Б. Метаморфозы критического субъективизма / М. Б. Храпченко. – М. : Новый мир, 1985. – №11. – С. 97–108.
22. Gordon J. A. The movement of English Prose / J. A. Gordon. – London : Longman, 1966. – 278 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ірина Архіпова – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської філології Горлівського інституту іноземних мов Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет».
Наукові інтереси: семантика, прагматика, когнітивна лінгвістика.

УДК : 81'42+81'37+81'38+82

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОЛОРАТИВІВ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ «В НЕДІЛЮ РАНО ЗІЛЛЯ КОПАЛА...»)

Евеліна БОЄВА (Одеса, Україна)

У статті розглянуто семантико-стилістичні особливості кольоропозначень у повісті Ольги Кобилянської «В неділю рано зілля копала...», доведено, як кольористика реалізує авторське естетичне кредо й формує мовний простір письменниці

Ключові слова: колір, колоратив, семантико-стилістичні особливості, естетичне кредо.

The article is devoted to the research of the semantic stylistic features of the color terms in the short story by Olga Kobylyanska "On Sunday morning dug potion ...". It has been proved that coloristics realizes the author's aesthetic credo and shapes a linguistic space of the writer.

Key words: color, colorative, semantic stylistic features, aesthetic credo.

Різноманітна творчість Ольги Кобилянської досі привертає увагу багатьох дослідників. Аналізом її творів займалися такі літературознавці, як О. Бабишкін, З. Гузар, О. Дяченко, І. Каменська, О. Ковальчук, М. Комишаченко, М. Лещенко, Ф. Погребенник, Н. Томашук та ін. Особливу увагу дослідженню поетики мови і стилю письменниці приділено у розвідках І. Бабій, О. Баранівської, Л. Гоцур, О. Дроботун, В. Лимаренка. Автори намагаються означити «палітру фарб» письменниці на матеріалі новел, розглянути взаємозв'язок кольору з імпресіоністичною манерою оповіді Ольги Кобилянської, звертають увагу на символіку кольору та його функції. Такий підхід до дослідження кольороназв у творчості письменниці однобічний, тому не дає повної уяви функціональної семантики кольорних ознак в художній мові буковинянки. На жаль, семантиці кольорів в творчості письменниці майже не приділяється увага, що засвідчує актуальність обраної теми. Звернення до цієї проблеми диктує й нинішня етносоціальна ситуація, яка характеризується зростанням національної свідомості, підвищенням інтересу до витоків традиційної культури, етнічної історії тощо.

Метою статті є характеристика семантики кольорних ознак в повісті О. Кобилянської «В неділю рано зілля копала...». Мета зумовила реалізацію таких завдань: 1) систематизувати й узагальнити філологічні дослідження семантики кольору; 2) розглянути кольористику як засіб реалізації ідейно-естетичної концепції автора; 3) проаналізувати роль кольорів в описі пейзажів, інтер'єру, одягу, портретних характеристик персонажів повісті.

Проблема дослідження кольороназв є найцікавішою, тому її треба обов'язково поширювати. Це підтверджують слова С. Соловйова: «Колір в літературі має особливу, ми б сказали – виняткову зацікавленість дослідника: письменник використовує його ненавмисне, інтуїтивно, підсвідомо, як правило, це природна, натуральна функція» [5 : 54].

Аналіз кольороназв сприяє поглибленому вивченню стилю письменника, поетики його творів, загальним і поодиноким питанням психології творчості митця. Більш того, порівнюючи